

Užitkové rostliny, se kterými se u nás můžeme v různých výrobcích nebo přípravcích setkat

Ořechy a semínka k louskání:

rostoucí nebo pěstované i u nás

kaštanovník setý (jedlé kaštany) – *Castanea sativa* (bukovité)
líška obecná, líška největší (lískové oříšky) – *Corylus avellana*, *C. maxima* (břízovité)
mandloň obecná (mandle) – *Amygdalus communis* (růžovité)
ořešák královský (vlašské ořechy) – *Juglans regia* (ořešákovité)
slunečnice roční (semena) – *Helianthus annuus* (hvězdnicovité)
tykev obecná (dýně - semena) – *Cucurbita pepo* (tykvovité)

teplomilné

juvie (para ořechy) – *Bertholletia excelsa* (hrnečnickovité)
ledvinovník západní (oříšek kešu) – *Anacardium occidentale* (ledvinovníkovité)
makadamové ořechy - *Macadamia* (proteovité)
palma kokosová (kokos) – *Cocos nucifera* (arekovité)
pistácie pravá (pistácie) – *Pistacia vera* (ledvinovníkovité)
podzemnice olejná (burský oříšek, arašid) – *Arachis hypogaea* (bobovité)

Ovoce:

rostoucí nebo pěstované i u nás

bez černý (bezinky, květy) – *Sambucus nigra* (pižmovkovité)
brusnice, borůvka, brusinka, kanadská borůvka – *Vaccinium myrtillus*, *V. vitis-idaea* a *V. corymbosum* (brusnicovité)
černý jeřáb - *Aronia melanocarpa* (růžovité)
hrušeň (hrušky) – *Pyrus* (růžovité)
jabloň (jablka) – *Malus* (růžovité)
jahodník (jahody) – *Fragaria* (růžovité)
jeřáb (jedlé jeřabiny) – *Sorbus* (růžovité)
kamčatská borůvka - zimolez kamčatský - *Lonicera kamtschatica* (zimolezovité)
kdouloň (kdoule) – *Cydonia oblonga* (růžovité)
klikva (kompot) – *Oxycoccus* (brusnicovité)
meloun cukrový (žlutý meloun) – *Cucumis melo* (tykvovité)
meloun vodní (červený meloun) – *Citrullus lanatus* (tykvovité)
mišpule německá (mišpule) – *Mespilus germanica* (růžovité)
morušovník černý (moruše) – *Morus nigra* (morušovníkovité)
oskeruše, jeřáb oskeruše - *Sorbus domestica* (růžovité)
ostružiník, maliník (ostružiny, maliny) – *Rubus* (růžovité)
rakytník řešetlákový (plody) – *Hippophae rhamnoides* (hlošínovité)
réva vinná (hroznové víno) – *Vitis vinifera* (révovité)
reveň rebarbora – *Rheum rhabarbarum* (rdesnovité)
růže (šípky) – *Rosa* (růžovité)
rybíz černý – *Ribes nigrum* (srstkovité)
rybíz červený – *Ribes rubrum* (srstkovité)
slivoň, meruňka, broskvoň, nektarinka, třešeň, višně, trnka, špendlíky, ringle, slívy, švestky – *Prunus* (růžovité)
srstka angrešt – *Grossularia uva-crispa* (srstkovité)

teplomilné

aktinidie čínská (kiwi) – *Actinidia chinensis* (aktinidiovité)
ananas chocholatý – *Ananas comosus* (broméliovité)
anona šeroplodá (čerimola) – *Anona cherimola* (láhevnikovité)
avokádo – *Persea americana* (vavřínovité)
banánovník (banány) – *Musa* (banánovníkovité)
citroník (citron) – *Citrus limon* (routovité)
datlovník obecný (datle) – *Phoenix dactylifera* (arekovité)

fíkovník smokvoň (fíky) – *Ficus carica* (morušovníkovité)
granátovník obecný (granátové jablko, marhaník) – *Punica granatum* (granátovníkovité)
grapefruit – *Citrus paradisi* (routovité)
karambola, malajská hvězda - *Averrhoa carambola* (šťavelovité)
liči čínské – *Litchi chinensis* (mýdelníkovité)
limeta – *Citrus limetta* (routovité)
mandarinka – *Citrus deliciosa*, *Citrus nobilis* (routovité)
mangovník indický (mango) – *Mangifera indica* (ledvinovníkovité)
mučenka jedlá (marakuja) – *Passiflora edulis* (mučenkovité)
nopál (opuncie) – *Opuntia ficus-indica* (kaktusovité)
olivovník evropský (olivy) – *Olea europaea* (olivovníkovité)
pitahája, Dragon fruit - *Hylocereus undatus* (kaktusovité)
pomerančovník (pomeranč) – *Citrus sinensis* (routovité)
rohovník obecný (svatojánský chléb) – *Ceratonia siliqua* (sapanovité)
tamarind indický - (bobovité)
tomel japonský (kaki, churma) – *Diospyros kaki* (ebenovité)

Zelenina:

rostoucí nebo pěstované i u nás

artyčok zeleninový – *Cynara scolymus* (hvězdnicovité)
brukev (zelí, kapusta, květák, brokolice, čínské zelí, kedlubna) – *Brassica* (brukvovité)
cibule kuchyňská – *Allium cepa* (amarylkovité)
čekanka obecná (čekankové puký) – *Cichorium intybus* (hvězdnicovité)
černý kořen – *Scorzonera hispanica* (hvězdnicovité)
česnek kuchyňský – *Allium sativum* (amarylkovité)
chřest obecný - *Asparagus officinalis* (chřestovité)
křen selský – *Armoracia rusticana* (brukvovité)
kukuřice – *Zea mays* (lipnicovité)
lilek brambor – *Solanum tuberosum* (lilkovité)
lilek černoplodý – *Solanum melongena* (lilkovité)
locika setá (salát) - *Lactuca sativa* (hvězdnicovité)
mangold obecný, řepa – *Beta vulgaris* (laskavcovité)
miřík celer – *Apium graveolens* (mrkvovité)
mrkev setá – *Daucus carota* (mrkvovité)
okurka setá – *Cucumis sativus* (tykvovité)
paprika roční – *Capsicum annuum* (lilkovité)
pastinák setý – *Pastinaca sativa* (mrkvovité)
pažitka pobřežní – *Allium schoenoprasum* (amarylkovité)
petržel zahradní – *Petroselinum crispum* (mrkvovité)
pór zahradní – *Allium porrum* (amarylkovité)
rajče jedlé – *Lycopersicon esculentum* (lilkovité)
ředkev setá (ředkev, ředkvičky) – *Raphanus raphanistrum* subsp. *sativus* (brukvovité)
řeřicha zahradní – *Lepidium sativum* (brukvovité)
špenát zelinný – *Spinacia oleracea* (laskavcovité)
šťěrbák (endivie) – *Cichorium endivia* (hvězdnicovité)
tykev obecná (dýně, cuketa, patizon, baklažán) – *Cucurbita pepo* (tykvovité)
tykev velkoplodá (turek) – *Cucurbita maxima* (tykvovité)
obilné klíčky
houby

teplomilné

bambus (bambusové výhonky) – *Bambusa* (lipnicovité)

K výrobě nápojů:

rostoucí nebo pěstované i u nás

bez černý (šťáva z plodů, sirup z květů, víno) – *Sambucus nigra* (pižmoučkovité)
čekanka obecná (mleté sušené kořeny - náhražka kávy) – *Cichorium intybus* (hvězdnicovité)

heřmáněk pravý (sušené květy - čaj) – *Matricaria chamomilla* (hvězdnicovité)
hrušeň (šťáva) – *Pyrus* (růžovité)
chmel otáčivý – *Humulus lupulus* (konopovité)
jablň (šťáva, víno, pálenka, ocet) – *Malus* (růžovité)
jahodník (šťáva) – *Fragaria* (růžovité)
jalovec obecný (Jalovcová – zkvašené plody) – *Juniperus communis* (cypřišovité)
ječmen (pivo, whisky) – *Hordeum* (lipnicovité)
jeřáb (víno z jeřabin) – *Sorbus* (růžovité)
kukuřice (whisky) – *Zea mays* (lipnicovité)
lilek brambor (líh, ocet) – *Solanum tuberosum*
ostružiník, maliník (šťáva) – *Rubus* (růžovité)
pelyněk pravý (Absint) – *Artemisia absinthium* (hvězdnicovité)
réva vinná (víno, likéry, šťáva, ocet) – *Vitis vinifera* (révovité)
růže (sušené šípky - čaj) – *Rosa* (růžovité)
rybíz černý (šťáva, víno) – *Ribes nigrum* (srstkovité)
rybíz červený (šťáva, víno) – *Ribes rubrum* (srstkovité)
slivoň, meruňka, broskvoň, třešeň, višně, trnka (šťáva, víno, likéry, pálenka) – *Prunus* (růžovité)
žito (vodka, pražené obilí - náhražka kávy) – *Secale* (lipnicovité)
různé nápoje získávají svou osobitou chuť přidáním směsí bylin, především s obsahem hořčin, nebo jsou ochucovány výtažky z koření – anýz, fenykl apod.
většina druhů našeho i tropického ovoce se využívá k výrobě různých šťáv a nápojů

teplomilné

agáve americká (pulque, tequila, mezcal) – *Agave americana* (chřestovité)
ananas chocholatý (šťáva) – *Ananas comosus* (broméliovité)
asám (silice do čaje) – *Citrus assamensis* (routovité)
bergamot (silice do čaje) – *Citrus bergamia* (routovité)
cesmína paraguayská (maté) – *Ilex paraguayensis* (cesmínovité)
citroník (šťáva) – *Citrus limon* (routovité)
čajovník čínský (pravý čaj) – *Camellia chinensis* (čajovníkovité)
grapefruit (šťáva) – *Citrus paradisi* (routovité)
chinovník (tonik) – *Cinchona* (mořenovité)
ibišek súdánský (ibiškový čaj) – *Hibiscus sabdariffa* (slézovité)
jasmín pravý (jasmínový čaj) – *Jasminum officinale* (olivovníkovité)
kakaovník pravý (kakao – prášek, máslo) – *Theobroma cacao* (slézovité)
kávovník arabský (pravá káva) – *Coffea arabica* (mořenovité)
kola (Coca-Cola) – *Cola* (slézovité)
mandarinka (šťáva) – *Citrus deliciosa*, *Citrus nobilis* (routovité)
palma kokosová (kokosové mléko) – *Cocos nucifera*
pomerančovník (šťáva) – *Citrus sinensis* (routovité)
rooibos, čajovníkovec kapský – *Aspalathus linearis* (bobovité)
rýže setá (saké, arak) – *Oryza sativa* (lipnicovité)
třtina cukrová (rum) – *Saccharum officinarum* (lipnicovité)

Rostliny textilní a technické:

rostoucí nebo pěstované i u nás

konopí seté (vlákno-koudel, droga /marihuana/ – sušené květenství) – *Cannabis sativa* (konopovité)
kukuřice (škrob, whisky, kukuřičná sláma) – *Zea mays* (lipnicovité)
len setý (vlákno, olej, semeno) – *Linum usitatissimum* (lnovité)
lilek brambor (líh /ocet/, škrob) – *Solanum tuberosum* (lilkovité)
řepa červená (červené barvivo betanin k barvení potravin) – *Beta vulgaris* (merlíkovité)

teplomilné

bambus (výhonky - zelenina, stébla – k výrobě nábytku a nádobí) – *Bambusa* (lipnicovité)
bavíník (vlákno) – *Gossypium* (slézovité)
dub korkový (korek) – *Quercus suber* (bukovité)
hena bílá (barvivo nejen na vlasy) – *Lawsonia inermis* (kyprejovité)
jutovník (juta - pytlovina) – *Corchorus* (lípovité)
lišejníky rodu *Roccella* (barvivo lakmus – lakmusový papírek k určování pH)

kakaovník pravý (v kosmetice se používá kakaový tuk – kakaové máslo) – *Theobroma cacao* (Sterculiaceae)
kurkuma (sušené oddenky – barvivo kurkumin) – *Curcuma longa* (zázvorovité)
modřil barvířský (indigo – modré barvivo) – *Indigofera* (bobovité)
mořské řasy ruduchy (agar – substrát pro pěstování mikroorganismů v laboratořích)
rotan rákosovitý (ratan – materiál k výrobě proutěných výrobků) – *Calamus rotang* (arekovité)
rýže setá (rýžová sláma k výrobě slaměných výrobků) – *Oryza sativa* (lipnicovité)
santal bílý (silice k parfémování) – *Santalum album* (santalovité)
sisal (vlákno na pytle, provazy apod.) – *Agave sisalana* (chřestovité)
vocha mořská (mořská tráva – výplň starších matrací) – *Zostera marina* (rdestovité)
mnoho barviv se dnes vyrábí synteticky, v potravinářství jsou přírodní i umělá barviva označována číslem E
význam mnohých textilních rostlin byl potlačen výrobou umělých vláken

Luštěniny a olejniny:

rostoucí nebo pěstované i u nás
cizrna beraní (luštěnina i jako náhražka kávy) – *Cicer arietinum* (bobovité)
čočka ječná (luštěnina) – *Lens culinaris* (bobovité)
fazol obecný (luštěnina) – *Phaseolus vulgaris* (bobovité)
hrách setý (luštěnina) – *Pisum sativum* (bobovité)
len setý (liněný olej ze semen, semeno se využívá v pekařství) – *Linum usitatissimum* (lnovité)
mák setý (olej ze semen, nápní do pečiva, droga /opium/ – mlého ze zelených makovic) – *Papaver somniferum* (mákovité)
mandloň obecná (mandlový olej z jader používaný hlavně v kosmetice) – *Amygdalus communis* (růžovité)
broskvoň (broskvový olej z jader používaný hlavně v kosmetice, mleté skořápky) – *Prunus*
řepka olejka (olej ze semen) – *Brassica napus* (brukvovité)
skočec obecný (ricinový olej ze semen) – *Ricinus communis* (prýšcovité)
slunečnice roční (slunečnicový olej ze semen, semena se využívají v pekařství) – *Helianthus annuus* (hvězdnicovité)
sója luštinatá (luštěnina, sojový olej) – *Glycine max* (bobovité)

teplomilné

jojoba (jojobový olej ze semen k různým účelům technickým i kosmetickým) – *Simmondsia californica* (zimostrázovité)
olivovník evropský (olivový olej z plodů) – *Olea europaea* (olivovníkovité)
palma kokosová (kokosový olej ze semen) – *Cocos nucifera* (arekovité)
podzemnice olejná (burský oříšek, arašidové máslo) – *Arachis hypogaea* (bobovité)
sezam indický (sezamový olej ze semen, semeno se využívá v pekařství) – *Sesamum indicum* (Pedaliaceae)

Obiloviny:

rostoucí nebo pěstované i u nás
ječmen (semena hlavně k výrobě sladu, omlétím slupek se získají kroupy) – *Hordeum* (lipnicovité)
kukuřice (semena k výrobě mouky a krupice - polenta) – *Zea mays* (lipnicovité)
laskavec (semena, neobsahují lepek) – *Amaranthus* (laskavcovité)
oves (semena, ovesné vločky) – *Avena* (lipnicovité)
pohanka obecná (moučnaté nažky) – *Fagopyrum esculentum* (rdesnovité)
proso seté (semena, jejichž loupáním se získají jáhly) – *Panicum miliaceum* (lipnicovité)
pšenice (semena k výrobě mouky) – *Triticum* (lipnicovité)
žito (semena k výrobě chlebové mouky a jako náhražka kávy /žitovka/) – *Secale* (lipnicovité)

teplomilné

rýže setá (semena, rýžová mouka) – *Oryza sativa* (lipnicovité)

Sladidla:

rostoucí nebo pěstované i u nás

řepa cukrová (řepný cukr – sacharosa) – *Beta vulgaris*

cukr hroznový (glukosa) se vyrábí z bramborového škrobu (někdy pod názvem glukopur nebo dextrosa)

cukr ovocný (fruktosa) se vyrábí z inulinu obsaženého například v kořenech čekanky, používá se k výrobě cukerných kulérů (barvidel)

cukr sladový (maltosa) – tvoří se v klíčícím obilí, hlavně v ječmeni, používá se k výrobě posilujících přípravků, bonbonů, sladový výtažek (ovomaltina, malkao)

mnoho druhů ovoce obsahuje vysoký obsah cukrů (glukosa a fruktosa) a mohou být použity místo sladidla

včelí med z nektaru květů – jeho součástí jsou hlavně jednoduché cukry jako glukosa a fruktosa

teplomilné

stévie (obsahuje steviosid se sladivostí 300x větší než cukr, je vhodná pro diabetiky) – *Stevia rebaudiana* (hvězdnicovité)

třtina cukrová (třtinový cukr - sacharosa) – *Saccharum officinarum*

Rostliny sloužící k aromatizaci v kosmetice a potravinářství, koření:

rostoucí nebo pěstované i u nás

aksamitník, afrikán – *Tagetes* (hvězdnicovité)

ambroň, styrax (klejoprskyřice) – *Liquidambar* (*Altingiaceae*)

andělíka lékařská (silice) – *Angelica archangelica* (mrkvovité)

anýz vonný (silice ze semen) – *Pimpinella anisum* (mrkvovité)

artyčok pravý – *Cynara cardunculus* (hvězdnicovité)

bazalka pravá (silice) – *Ocimum basilicum* (hluchavkovité)

bedrník obecný – *Pimpinella saxifraga* (mrkvovité)

benedykt lékařský – *Centaurea benedicta* (hvězdnicovité)

bez černý (silice z květů) – *Sambucus nigra* (pižmovkovité)

bobkovišeň vavřínoolistá (silice) – *Prunus laurocerasus* (růžovité)

borovice (silice z jehličí) – *Pinus* (borovicovité)

bříza bílá (silice z listů) – *Betula alba* (břízovité)

cibule obecná – *Allium cepa* (amarylkovité)

čekanka obecná (extrakt) – *Cychorium intybus* (hvězdnicovité)

černucha setá – *Nigella sativa* (pryskyřníkovité)

česnek setý – *Allium sativum* (amarylkovité)

divizna – *Verbascum* (krtičníkovité)

dobromysl – *Origanum* (hluchavkovité)

fenykl obecný (silice ze semen) – *Foeniculum vulgare* (mrkvovité)

heřmáněk pravý (obsahuje azulen, který má protizánětlivé účinky) – *Matricaria chamomilla* (hvězdnicovité)

hořec žlutý – *Gentiana lutea* (hořcovité)

hořčice – *Brassica* (brukvovité)

chmel otáčivý – *Humulus lupulus* (morušovité)

ibišek pižmový (silice) – *Hibiscus abelmoschus* (slézovité)

jablečnick obecný – *Marrubium vulgare* (hluchavkovité)

jalovec – *Juniperus* (cypřišovité)

jedle (silice z jehličí) – *Abies* (borovicovité)

jetel luční (tuhý extrakt) – *Trifolium pratense* (bobovité)

kalina (extrakt z kůry) – *Viburnum prunifolium* (pižmovkovité)

kdouloň (extrakt ze semen) – *Cydonia oblonga* (růžovité)

kerblík lesní – *Anthriscus cerefolium* (mrkvovité)

kmín kořený – *Carum carvi* (mrkvovité)

komonice lékařská – *Melilotus officinalis* (bobovité)

kopr vonný – *Anethum graveolens* (mrkvovité)

kopytník kanadský – *Asarum canadense* (podražcovité)

koriandr setý (silice ze semen) – *Coriandrum sativum* (mrkvovité)

kosátec florentský – *Iris florentina* (kosatcovité)

kozinec slizodárný – *Astragalus gummifer* (bobovité)

kozlík lékařský – *Valeriana officinalis* (kozlíkovité)

kuklík městský – *Geum urbanum* (růžovité)
kukuřice setá – *Zea mays* (lipnicovité)
lékořice lysá (výtažek z kořene – sladké dřevo – pendrek se využívá ve farmácii a cukrářství)
– *Glycyrrhiza glabra* (bobovité)
levandule lékařská (výtažek z květů se využívá hlavně v kosmetice) – *Lavandula officinalis* (hluchavkovité)
libeček lékařský - *Levisticum officinale* (mrkvovité)
lípa (květy) – *Tilia* (slézovité)
majoránka zahradní – *Majorana hortensis* (hluchavkovité)
mák setý – *Papaver somniferum* (mákovité)
mandloň obecná – hořká – *Amygdalus communis* (růžovité)
mařinka vonná – *Asperula odorata* (mořenovité)
máta klasnatá, spearmint – *Mentha spicata* (hluchavkovité)
máta peprná (listy na čaj nebo k aromatizaci cukrovinek a mastí) – *Mentha x piperita* (hluchavkovité)
máta polej – *Mentha pulegium* var. *eriantha* (hluchavkovité)
mateřídouška – *Thymus* (hluchavkovité)
meduňka lékařská (listy) – *Melissa officinalis* (hluchavkovité)
měsíček lékařský – *Calendula officinalis* (hvězdicovité)
meruňka (silice z jader) – *Prunus* (růžovité)
miřík celer (silice ze semen) – *Apium graveolens* (mrkvovité)
mochna nátržník – *Potentilla erecta* (růžovité)
monarda – *Monarda* (hluchavkovité)
mrkev setá (silice ze semen) – *Daucus carota* (mrkvovité)
muškát (pelargonie – oleum geranii) – *Pelargonium graveolens* (kakostovité)
oman pravý – *Inula helenium* (hvězdicovité)
ořešák vlašský – *Juglans regia* (ořešákovité)
ostružiník (extrakt z kůry) – *Rubus* (růžovité)
paprika roční – *Capsicum annum* (lilkovité)
pelargonie vonná (výtažek z listů k výrobě vůní) – *Pelargonium odoratissimum* (kakostovité)
pelyněk – *Artemisia* (hvězdicovité)
pelyněk kozalec (estragon) – *Artemisia dracunculus* (hvězdicovité)
petržel kadeřavá – *Petroselinum crispum* (mrkvovité)
pískavice řecké seno – *Trigonella foenum-graecum* (bobovité)
prha chlumní – *Arnica montana* (hvězdicovité)
proskurník lékařský (Marshallův kořen, extrakt z kořene) – *Althaea officinalis* (slézovité)
puškovec obecný (silice) – *Acorus calamus* (puškvorcovité)
pýr plazivý – *Agropyron repens* (lipnicovité)
rdesno hadí kořen – *Polygonum bistorta* (rdesnovité)
réva vinná (rozinky) – *Vitis vinifera* (révovité)
reveň, rebarbora – *Rheum* (rdesnovité)
rmen sličný (silice z květů) – *Anthemis nobilis* (hvězdicovité)
růže (z květů se získává silice zvaná růžový olej a jeho destilací růžová voda) – *Rosa* (růžovité)
rybíz černý – *Ribes nigrum* (srstkovité)
řebříček – *Achillea* (hvězdicovité)
saturejka horská – *Satureja montana* (hluchavkovité)
saturejka zahradní – *Satureja hortensis* (hluchavkovité)
skočec obecný (silice) – *Ricinus communis* (prýšcovité)
slivoň pozdní (extrakt z kůry) – *Prunus serotina* (růžovité)
slivoň trnka – *Prunus spinosa* (růžovité)
smetanka lékařská (extrakt z kořene) – *Taraxacum officinale* (hvězdicovité)
smil úzkolistý – *Helichrysum angustifolium* (hvězdicovité)
šafrán setý – *Crocus sativus* (kosatcovité)
šalvěj lékařská (listy na čaj a výtažek z nich k výrobě příchutí a vůní) – *Salvia officinalis* (hluchavkovité)
šalvěj muškátová – *Salvia sclarea* (hluchavkovité)
šalvěj španělská – *Salvia lavandulifolia* (hluchavkovité)
tomka – *Hierochloe* (lipnicovité)
tsuga kanadská – *Tsuga canadensis* (borovicovité)
turan kanadský – *Erigeron canadensis* (hvězdicovité)
vachta třílistá – *Menyanthes trifoliata* (vachtovité)

violka vonná – *Viola odorata* (violkovité)
vítečník sítinový – *Spartium junceum* (bobovité)
vojtěška setá (výtažek z rostliny a semen) – *Medicago sativa* (bobovité)
vrtič obecný – *Tanacetum vulgare* (hvězdicovité)
vrba bílá – *Salix alba* (vrbovité)
yzop lékařský – *Hyssopus officinalis* (hluchavkovité)
zeměžluč obecná – *Centaurium erythraea* (hořcovité)
zerav západní (výtažek z listů) – *Thuja occidentalis* (cypřišovitě)
zimozelen (extrakt z listů) - *Chimaphila umbellata* (hruštičkovité)

teplomilné

aframom – *Aframomum melegueta* (zázvorovité)
akácie Farnesova (mimósa, k výrobě vůní) – *Acacia farnesiana* (citlivkovité)
aloe – *Aloe sp.* (žlutokapovité)
Aniba rosaeodora (silice) – (vavřínovité)
asám – *Citrus assamensis* (routovité)
badyáník pravý (silice) – *Illicium verum* (badyáníkovité)
bergamot – *Citrus bergamia* (routovité)
blahovičník, eukalyptus – *Eucalyptus* (myrtovité)
boronia (silice) – *Boronia megastigma* (routovité)
březule (linaloové dřevo, konvalinková silice) – *Bursera* (březulovité)
citronela, citronová tráva (silice) – *Cymbopogon* (lipnicovité)
citrus – *Citrus* (routovité)
čajovník čínský – *Camelia sinensis* (čajovníkovité)
dračí krev (palma) – *Daemonorops draco* (arekovité)
dub bílý (extrakt ze dřeva) – *Quercus alba* (bukovité)
dub lusitánský (tanin) – *Quercus infectoria* (bukovité)
galbaník – *Ferula galbaniflua* (mrkvovité)
galgán (extrakt z kořene) – *Alpinia officinarum* (zázvorovité)
gardénie – *Gardenia jasminoides* (mořenovité)
guajak (extrakt ze dřeva) – *Guajacum officinale* (kacibovité)
hořkoň ztepilá – *Quassia amara* (simarubovité)
hřebíčkovec vonný – *Syzygium aromaticum* (myrtovité)
chinovník červený (extrakt z kůry) – *Cinchona succirubra* (mořenovité)
chinovník žlutý (kůra) – *Cinchona ledgeriana* (mořenovité)
chrpovník (silice z kořene) – *Saussurea lappa* (hvězdicovité)
jalovec červenoplodý – *Juniperus oxycedrus* (cypřišovitě)
jasmín pravý – *Jasminum officinale* (olivovníkovité)
javor zašpičatělý – *Acer spicatum* (mýdelníkovité)
jedle balzámová (silice) – *Abies balsamea* (borovicovité)
juka, joshuův strom – *Yucca brevifolia* (chřestovité)
juka, mohave – *Yucca schidigera* (chřestovité)
kadidlovník – *Boswellia* (březulovité)
kafrovník lékařský (silice) – *Cinnamomum camphora* (vavřínovité)
kajeput (silice) – *Melaleuca* (myrtovité)
kakaovník pravý – *Theobroma cacao* (slézovité)
kananga vonná (ylang-ylang, cananga) – *Cananga odorata* (láhevnikovité)
kanárník (pryskyřice elemi) – *Canarium commune* (březulovité)
kapinice katechová (extrakt, prášek) – *Acacia catechu* (citlivkovité)
kardamon pravý – *Elatteria cardamomum* (zázvorovité)
kmín římský – *Cuminum cyminum* (mrkvovité)
kola zašpičatělá (extrakt z ořechu) – *Cola acuminata* (slézovité)
kopr indický – *Anethum sowa* (mrkvovité)
kramérie trojmužná – *Krameria triandra* (Krameriaceae)
kroton kaskarila (extrakt z kůry) – *Croton cascarilla* (prýšcovité)
kuspara lékařská (extrakt) – *Galipea officinalis* (routovité)
kurkuma – *Curcuma* (zázvorovité)
labdanum – *Cistus* (cistovité)
lejnice pálivá (karaya) – *Firmiana simplex* (Malvaceae)
libavka položená – *Gaultheria procumbens* (vřesovcovité)

litsea cubeba, may chang - *Litsea cubeba* (vavřínovité)
 ločidlo čertovo lejno (extrakt) – *Ferula assa-foetida* (mrkvovité)
 marhaník, granátové jablko (extrakt z kůry) – *Punica granatum* (granátovníkovité)
 mučenka – *Passiflora* (mučenkovité)
 muškátovník pravý (silice z květů) – *Myristica fragrans* (muškátovníkovité)
 myrhovník – *Commiphora* (březulovité)
 myroxylon, tolu (balzám) – *Myroxylon balsamum* (bobovité)
 myrta vonná – *Myrtus communis* (myrtovité)
 oreláník barvířský (semena) – *Bixa orellana* (Bixaceae)
 ořechovec (pekan) – *Carya* (ořešákovité)
 osmantus – *Osmanthus fragrans* (olivovníkovité)
 palmarosa, voňatka – *Cymbopogon martinii* (lipnicovité)
 pačule – *Pogostemon cablin* (hluchavkovité)
 paulinie nápojná (guarana) – *Paullinia cupana* (mýdelníkovité)
 pepřovec obecný, pirul – *Schinus molle* (ledvinovníkovité)
 pepřovník černý – *Piper nigrum* (pepřovníkovité)
 pepřovník kubetový – *Piper cubeba* (pepřovníkovité)
 pimentovník lékařský (nové koření) – *Pimenta officinalis* (myrtovité)
 pimentovník ostrý (bayová silice) – *Pimenta acris* (myrtovité)
 plematka, jambu – *Spilanthes acmella* (hvězdnicovité)
 přestup – *Smilax aspera* (přestupovité)
 rozmarýn lékařský – *Rosmarinus officinalis* (hluchavkovité)
 rudodřev koka (extrakt listů bez kokainu) – *Erythroxylum coca* (rudodřevovité)
 řešetlák Purshův (extrakt) – *Rhamnus purshiana* (řešetlákovité)
 santal bílý, vonné dřevo – *Santalum album* (santalovité)
 santal červený – *Pterocarpus santalinus* (bobovité)
 sapan jažatý – *Caesalpinia echinata* (sapanovité)
 silovoň obecný – *Dipteryx odorata* (bobovité)
 skořicovník (silice z kůry a listů) – *Cinnamomum cassia* (vavřínovité)
 smokvoň obecná, fíkovník – *Ficus carica* (morušovníkovité)
 styrač (benzoe, benjamin gum) – *Styrax benzoin* (styračovité)
 štitosemenka kebračo (extrakt z kůry) – *Aspidosperma quebracho-blanco* (klejichovité)
 těhozev (silice z listů) – *Barosma betulina* (routovité)
 tuberóza, bělokvět – *Polianthes tuberosa* (agávovité)
 tymián obecný – *Thymus vulgaris* (hluchavkovité)
 vanilka pravá – *Vanilla planifolia* (vstavačovité)
 vavřín pravý (bobkový list) – *Laurus nobilis* (vavřínovité)
 vododřev balzámový Pereirův (silice) – *Myroxylon pereirae* (bobovité)
 yerba santa – *Eriodictyon californicum* (stružkovcovité)
 zázvor pravý – *Zingiber officinale* (zázvorovité)
Zanthoxylum clava-herculis (extrakt z kůry) – (routovité)
 mnoho vůní a příchutí se dnes vyrábí synteticky

Byliny, jedy a drogy:

rostoucí nebo pěstované i u nás
 bez černý (sušené květy jsou součástí léčivých čajů) – *Sambucus nigra* (pižmůvkovité)
 dobromysl obecná (sušená nať je součástí léčivých čajů) – *Origanum vulgare* (hluchavkovité)
 durman (nezralá semena se používají jako halucinogenní droga) – *Datura* (lilkovité)
 fenykl obecný (plody jsou součástí léčivých čajů) – *Foeniculum vulgare* (mrkvovité)
 heřmáněk pravý (sušené květy jsou součástí léčivých čajů) – *Matricaria chamomilla* (hvězdnicovité)
 chvojník (listy obsahují efedrin – v malém množství lék, ve velkém jed - droga)
 – *Ephedra* (chvojníkovité)
 konopí seté (sušené květy jsou drogou využívanou v lékařství i narkomany – marihuana, ze žlázek
 v samičím květenství se získává pryskyřice – hašiš) – *Cannabis sativa* (konopovité)
 lékořice lysá (sušené kořeny obsahují léčivé silice) – *Glycyrrhiza glabra* (bobovité)
 levandule lékařská (výtažek z květů je součástí mnoha masť, i k aromaterapii) – *Lavandula
 angustifolia* (hluchavkovité)
 mák setý (z nařiznutých zelených makovic vytéká mléko – opium, z něj se získávají drogy morfin,
 kodein, papaverin, thebain, narkotin a další, ze kterých se vyrábí morfium a heroin, silně návykové)

drogy – *Papaver somniferum* (mákovité)
máta peprná – *Mentha ×piperita* (hluchavkovité)
meduňka lékařská – *Melissa officinalis* (hluchavkovité)
měsíček lékařský – *Calendula officinalis* (hvězdicovité)
pelyněk pravý (absint) – *Artemisia absinthium* (hvězdicovité)
skočec obecný – *Ricinus communis* (prýšcovité)
šalvěj lékařská – *Salvia officinalis* (hluchavkovité)
tabák obecný a selský (machorka) (obsahuje nikotin – silně návykovou drogu) – *Nicotiana tabacum* a *N. rustica* (lilkovité)

teplomilné

aloe pravá – *Aloe vera* (žlutokapovité)
chinovník – *Cinchona* (mořenovité)
kasie (sennesové lusky sloužící jako projímadlo) – *Cassia senna* (sapanovité)
kokainovník (listy obsahují kokain a další, silně návykové drogy) – *Erythroxylum coca* (rudodřevovité)
mandragora lékařská – *Mandragora officinarum* (lilkovité)
Melaleuca alternifolia (Tea Tree Oil) (myrtovité)
mořská cibule – *Drimys maritima* (chřestovité)
oleandr obecný – *Nerium oleandr* (klejichovité)
peyotl (kaktus obsahující drogu mezkalin) – *Lophophora williamsii* (kaktusovité)
rozmarýn lékařský – *Rosmarinus officinalis* (hluchavkovité)
žen-šen – *Panax ginseng* (aralkovité)

Rostliny textilní

rostoucí nebo pěstované i u nás

konopí seté (vlákno - koudel) – *Cannabis sativa* (konopovité)
kukuřice (kukuřičná sláma - šustí) – *Zea mays* (lipnicovité)
len setý (vlákno, lněné plátno) – *Linum usitatissimum* (lnovité)

teplomilné

bavlník (vlákno) – *Gossypium* (slézovité)
jutovník (juta - pytlovina) – *Corchorus* (slézovité)
rýže setá (rýžová sláma k výrobě slaměných výrobků) – *Oryza sativa* (lipnicovité)
sisal (vlákno na pytle, provazy apod.) – *Agave sisalana* (chřestovité)
vocha mořská (mořská tráva – výplň starších matrací) – *Zostera marina* (rdestovité)
mračňák (technické vlákno) – *Abutilon theophrasti* (slézovité), pěstován pro okrasu jako letnička
ramie (textilní vlákno) – *Boehmeria nivea* (kopřivovité)
kapok (technické a textilní vlákno, výplňový materiál) – *Ceiba pentandra* (*Bombacaceae*)
Chorisia (technické a textilní vlákno), čeleď *Bombacaceae*
juka (textilní vlákno, lana, pytle, koberce) – *Yucca brevifolia* (chřestovité)
tilandsie (vycpávkový materiál, žíněnky, matrace) – *Tillandsia usneoides* (broméliovité)
Sansevieria cylindrica (lodní lana, pytle, rybářské sítě, tkaniny), čeleď chřestovité
banánovník, ananas (oblekové tkaniny, lana, papír, nábytek) – *Musa sp.*, *Ananas comosus* (banánovníkovité, broméliovité)

K výrobě různých předmětů denní potřeby se používají rostlinná vlákna, proutí a kůra. Mohou to být různé textilie (oděvní i technické), nádoby (košíky, ošatky, misky), lana, provazy a čalounické žíně, pytle a sítě, sandály, slunečníky, klobouky, paravany, stínovky, rolety, rohože a koberce, kartáče a košťata, ozdoby a hračky, papír (jemný, savý, cigaretový), vycpávkový a izolační materiál (koudel, vata, plsť), zátky, krytiny a mnoho dalších výrobků. K u nás nejznámějším materiálům patří bavlna, len, konopí, rýžová sláma, sláma z jiných obilovin včetně kukuřice, sisal z vláken agáve sisalové, juta z vláken jutovníku, formie (vlákna zvaná novozélandský len nebo novozélandské konopí k výrobě lan), bambus, kokosové vlákno a vlákna z jiných druhů palem, vrbové a březové proutí, ratan z palmy

rotanu rákosovitého, korek (kůra z dubu korkového) apod. Existuje ještě řada převážně subtropických nebo tropických rostlin, které poskytují vlákno, a mají často velký význam, i když u nás nejsou známé. Naopak obrovské množství druhů poskytujících vlákno má význam malý nebo místní. Využití mnohých textilních a technických rostlin bylo potlačeno objevem umělých vláken.

Výroba textilií

Výroba tkanin nebo činnosti s ní spojené patřily ke každodennímu životu na Velké Moravě. Možnosti, které máme pro získání poznatků o raně středověké textilní výrobě, jsou ale omezené na ojedinělé archeologické nálezy fragmentů tkanin a nástrojů sloužících k jejich výrobě.

Zbytky textilií se dochovávají většinou spolu s kovovými předměty, kde jsou za příznivých okolností konzervovány ionty kovů. Rostlinná vlákna jsou odolná proti vlivům zásaditého prostředí, kdežto živočišná proti prostředí kyselému. Slabě kyselé prostředí je dokonce zpevňuje.

Předměty sloužící pro výrobu textilu bývaly většinou z organických materiálů a v našich lokalitách se téměř nevyskytují. Na druhou stranu předměty z kamene nebo pálené hlíny jsou nálezy relativně běžnými. Povědomí o naší textilní výrobě můžou rozšířit nálezy z okolních zemí (hlavně z Ruska a Polska), kde jsou podmínky pro dochování organických materiálů dalece příznivější. K nejvýznamnějším lokalitám patří Novgorod, Stará Ladoga, Gdaňsk, Opole a Wolin.

Velkou roli při poznávání textilní výroby našich předků hraje i etnografie a experimentální archeologie.

Materiály pro textilní výrobu

Konopí seté (*Cannabis sativa*)

Z našeho prostředí je bezpečně doložené konopí z doby latéské z Modlešovic na Strakonicku. Nejstarší doklad ze střední Evropy pochází už z neolitu. Konopná vlákna mají světle šedou barvu a dobře se bělí. Pro svou odolnost vůči vodě bývalo konopí často používáno nejen pro výrobu látek, ale i pro výrobu provazů. Konopné tkaniny jsou pevné, ale málo pružné. Pro slovanské období máme konopí doloženo nálezy ze Žitavské Tóně (8. století) a z Rovinky, Dobrovíže (2. pol. 10. století) a dalších lokalit.

Kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*)

Vlákna kopřivy jsou téměř bílá a dobře se barví. Doklad o použití kopřivových vláken máme až ze století 12. v Nestorově letopise. Ten uvádí lodní plachty utkané z kopřiv. Použití kopřivových vláken ve velkomoravském období není podepřeno přímými nálezy, je však vysoce pravděpodobné.

Len setý (*Linum usitatissimum*)

Len patří mezi nejstarší suroviny používanou k textilní výrobě, zároveň je jednou z nejstarších kulturních plodin doloženou už ze 7. tisíciletí př. n. l. Z našeho prostředí je nejstarším dokladem nález lněných provázků z Mohelnice z mladší doby kamenné. Lněné látky mají světle plavou barvu, dobře se bělí, ale hůř barví. Nejvíce nálezů z velkomoravského období od nás pochází z Mikulčic a Břeclavi - Pohanska.

Literatura:

Beranová, M. 1980: Zemědělství starých Slovanů. Praha

Březinová, H. 1994: Nález tkanice ze středověké studny v Plzni. In: Miscellanea Archeologica a discipulis J. Slamae dedicata. Praha.

Březinová, H. 1997: Doklady textilní výroby v 6. - 12. století na území Čech, Moravy a Slovenska. PA 88.

Budinský-Krička, V. 1956: Pohřebisko z nekorej doby avarskej v Žitavském Tóni. Slovenská archeológia 4. Bratislava

Černohubý, J. 1916: O vláknech kopřivových. Textilní obzor 14. Praha.

Davidan, O. I. 1981: Tkani Staroj Ladogi. Materialy i issledovania po archeologii SSSR 22. Leningrad Holubowicz, W. 1956: Opole w wiekach X - XII. Katowice.

Hrubý, V. 1955: Staré Město - Velkomoravské pohřebiště Na Valách. Praha.

Hrubý, V. 1957: Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě. PA 48. Praha.

Hrubý, V. 1965: Staré Město - Velkomoravský Velehrad. Praha.

Jakunina, L. I. 1940: O trech kurganych tkanjach. Trudy gosudarstvenogo istoričeskogo muzeja 11. Moskva.

Jankovský, J. 1962: Rozbor vzorků textilu z nálezů v Rovince. AR 14.

Kamińska, J. 1952: Tkaniyn z osady rzemieślniczo-rybackie z XII. - XIII. wieku. Polska sztuka ludowa.

- Kamińska, J. - Nahlik, A. 1958: Tkactwo Gdańskie. AR 5.
- Kostelníková, M. 1973: Velkomoravský textil v archeologických nálezech na Moravě. Studie ArÚ ČSAV Brno. Praha
- Kostelníková, M. 1973: Sítovací jehly z Mikulčic. AR 25.
- Kostelníková, M. 1981: Nejstarší doklady o lnářství v Čechách a na Moravě. Lnářský průmysl 4. Trutnov.
- Kostelníková, M. 1985: Počátky textilní výroby v Čechách a na Moravě. Z dějin textilu. Studie a materiály 9. Ústí nad Orlicí.
- Maik, B. 1991: Textylia wczesnośredniowieczne z wykopalisk w Opolu. Warszawa - Łódź.
- Moldenhawer, K. 1960: Jedwabnictwo w Polsce i innych krajach we wczesnym średniowieczu. Archeologia Polski 5. Warszawa.
- Nahlik, A. 1952: Tkaniny gdańskie pod względem technicznym i artystycznym. Polska Sztuka Ludowa 6.
- Nahlik, A. 1959: Tkaniny wykopaliskowe z wczesnośrednio-wiecznego Wolina. Materiały Zachodnio-Pomorskie 5. Szczecin.
- Nahlik, A. 1963: Tkani Novgoroda. Materiały i issledovanija po archeologii SSSR 123. Moskva.
- Opravil, E. 1981: Z historie lnu v našich zemích a ve střední Evropě. AR 33.
- Opravil, E. - Lutovský, M. 1993: Obsah katogy z Dobrovíže. AR 45.
- Pávek, M. 1971: Textilní výroba v historickém přehledu. Rozpravy Národního technického muzea 50. Praha.
- Pávek, M. 1974: Textilní výroba. In: Nový, L.: Dějiny techniky v Československu do konce 18. století. Praha.
- Stará-Moravcová, M. 1966: Lněné a konopné tkaniny u západních a východních Slovanů v době raně historické. Český lid 53.
- Vecko, J. 1912: O hedvábí pravém. Textilní obzor 10. Praha.
- Vondrušková, A. - Kaprasová, L. 1989: Šikovné ruce aneb malá škola textilních technik. Praha.

Texty poskytl: Centrum experimentální archeologie a živé historie
- Experimentalni@centrum.cz, <http://cea.livinghistory.cz/>